

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЮЧИХ МЕТОДІВ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Міжнародна практика показує, що методологічний аспект ціноутворення в розвинутих країнах полягає в розробці державними органами загальних принципів, методів та нормативів встановлення цін. Удосконалення методів регулювання цін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання державного регулювання ринкової економіки розглядалось в роботах українських науковців: В. Ткаченко, В. Богачова, О. Шпичака, Л. Балабанової, С. Безкоровайної, В. Венгер, В. Калюжного, П. Буряка, російських економістів та інших.

Мета статті: Проаналізувати діючі методи цінового механізму харчової промисловості регіону та надати пропозиції з удосконалення методів регулювання цін.

Основний матеріал досліджень. Ціноутворення, як свідчить практика, є складною і актуальною проблемою, яка здійснює потужний вплив на економічний та соціальний розвиток підприємств і галузей АПК, рівень життя нашого народу.

Поняття „ціноутворення” як процесу сформульовано у наступній редакції:

„Ціноутворення являє собою безперервний економічний процес формування рівня цін на товари, роботи і послуги, що здійснюється їх продавцем для реалізації його визначених економічних інтересів в конкретних ринкових умовах під економічним регулюванням з боку державних органів управління” [1].

Воля підприємства у встановленні цін обмежується не тільки споживчим попитом, ринковою ціною й учасниками каналів товароруку, але і державою [2]. Можна виділити три ступені такого обмеження:

- держава сама встановлює ціни (фіксовані ціни);
- держава встановлює правила для підприємств, відповідно до яких останні самі встановлюють ціни (регульовані державою ціни);
- держава встановлює правила „ринкової гри”, вводячи ряд заборон на несумлінну конкуренцію і монополізацію ринку (вільні договірні ціни).

Держава може фіксувати ціни трьома способами: введенням державних преїскурантних цін; „заморожуванням” вільних ринкових цін; фіксуванням цін підприємств-монополістів [3]. У червні 2012 року Верховною радою України прийнято Закон України Про ціни і ціноутворення, який визначає основні засади цінової політики і регулює відносини, що виникають у процесі формування, встановлення та застосування цін, а також здійснення державного контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення.

Державою визначені основні напрями цінової політики, які є складовою частиною державної економічної та соціальної політики і спрямовані на забезпечення розвитку національної економіки та підприємницької діяльності; протидії зловживанню монополістичним (домінуючим) становищем у сфері ціноутворення; розширення сфери застосування вільних цін; збалансованості ринку товарів та підвищення їх якості; соціальних гарантій населенню в разі зростання цін; необхідних економічних гарантій для виробників; орієнтації цін внутрішнього ринку товарів на рівень цін світового ринку. Статтею 13 Закону України визначені способи державного регулювання цін шляхом:

- 1) установа об'єктивних для застосування суб'єктами господарювання: фіксованих цін; граничних цін; граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди); граничних нормативів рентабельності; розміру постачальницької винагороди; розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів);
- 2) запровадження процедури декларування зміни ціни та / або реєстрації ціни. [4]

Підприємства застосовують різні методи ціноутворення при визначенні рівня ціни на продукцію. На вибір конкретного методу впливає маркетингова ціль підприємства.

З практики прямого ціноутворення, як свідчить спеціальна література, всі існуючі методи формування ціни згруповано за трьома основними напрямками (рис. 1).

За першою групою методів проводиться визначення рівня ціни з урахуванням рівня витрат на виробництво та реалізацію продукції. Цей підхід дістав назву ціноутворення по витратах.

Другий напрям враховує можливості ринку при реалізації продукції, а точніше – купівельну спроможність споживача. Тут ціноутворення здійснюється на основі попиту.

Третя група методів зрідка використовується в ринковому ціноутворенні. В основу цих методів покладено урахування особливостей конкурентного середовища. При цьому рівень ціни визначається відповідно до конкурентоспроможності продукції.

При використанні методів ціноутворення на основі витрат базою для визначення рівня ціни служать реальні витрати підприємства на одиницю виробленої і реалізованої продукції. Основна перевага цих методів полягає у простоті процесу ціноутворення. Цю групу методів розрахунку цін об'єднує витратний

механізм ціноутворення. Він включає певну групу методів розрахунку цін, які розрізняються між собою залежно від цілей ціноутворення та виду базових витрат. Класифікацію методів ціноутворення на основі витрат показано на рисунку 2.

За методом ціноутворення „середні витрати плюс прибуток” найпростіше здійснювати розрахунок ціни на певні види продукції. Цей метод використовують, як правило, в аграрних підприємствах при визначенні оптової ціни, яку називають ціною пропозиції, оскільки вона береться як орієнтир при укладанні угод купівлі-продажу з потенційними покупцями. Процес розрахунку оптової ціни здійснюється у такій послідовності. Спочатку визначають повну собівартість конкретного виду продукції (виробнича собівартість плюс витрати

на реалізацію продукції) за всіма статтями витрат. Далі проводять обґрунтування рівня рентабельності галузі, за яким вона може нормально розвиватися.

Метод „середні витрати плюс прибуток” базується на використанні стандартних надбавок до витрат виробництва для певного виду аграрної продукції. Водночас фіксований рівень ціни при високому попиті на певну аграрну продукцію забезпечує „справедливу” норму прибутку на вкладений капітал, але не дає змоги одержувати надприбуток.

Метод повних витрат використовується у процесі формування ціни на основі калькуляції продукції, до якої додається певна величина прибутку. В даному випадку підприємство, реалізуючи продукцію по визначеній таким чином ціні, відшкодовує всі свої

Рис. 1. Методи прямого ціноутворення з урахуванням відповідно витрат, попиту та конкуренції

Рис. 2. Класифікація методів ціноутворення на основі витрат

витрати і одержує прибуток у задалегідь установленому розмірі.

Метод нормативних витрат дозволяє визначати ціну на основі прогресивних нормативів у конкретній галузі рослинництва і тваринництва, зорієнтованих на певну перспективу. При цьому треба враховувати також і кон'юнктурні зміни на продовольчому ринку.

Успіхи становлення і розвитку ринкових відносин в економіці агропромислового комплексу України в значній мірі залежали від системи ціноутворення на продукцію АПК, її відповідності новим умовам організації виробничої діяльності та підприємництва [5].

У процесі реформування цінового механізму АПК в умовах переходу до ринкових відносин необхідно орієнтуватися на основні напрями його удосконалення:

а) комплексний підхід до формування цін на всіх стадіях відновленого циклу;

б) поступовий перехід від регульованих до вільних цін при активній ролі держави, враховуючи платоспроможність населення;

в) граничний рівень цін на продукцію монополій;

г) постійне зближення внутрішніх та світових цін.

У процесі реформування системи ціноутворення слід чітко визначити наступні задачі:

а) забезпечення у народному господарстві формування цін на єдиній методологічній основі;

б) передбачити пріоритетність розвитку АПК в Україні;

в) гарантувати еквівалентність обміну між сільським господарством та АПК [6].

На способи й методи державного регулювання цін впливають різноманітні фактори – національні, кліматичні, сировинні, політичні, а також, яке місце займає країна у світовому розподілі праці.

Світова практика державного регулювання цього сектора економіки засвідчила існування різних форм державного впливу на виробника. Так, високорозвинені країни, які традиційно експортують сільськогосподарську продукцію (США, Канада, Австралія) і прагнуть зберегти місце на ринку, посилюють підтримку вітчизняного фермерства.

У більшості країн світу система державного регулювання цін майже однакова і зводиться до запровадження нижніх і верхніх меж ціни, індикативних або умовних цін, які держава прагне підтримувати. Інструментом такого регулювання є політика скуповування або продажу продукції (товарна інтервенція). Така система цінового регулювання широко використовується у США на зернові культури, молоко, сир, масло та ін. Конгрес визначає рівень умовної ціни кожного виду сільськогосподарської продукції, і якщо ринкові ціни кожного виду опускаються нижче від цього рівня, то продукти скуповує держава.

У цілому можна виділити два основних етапи переходу до ринкового ціноутворення в країнах Східної Європи.

На першому етапі здійснювалася дерегуляція цін значної частини споживчого ринку при контролі за цінами на найважливіші товари й послуги, збереженні державних дотацій і компенсацій населенню виникаючих втрат шляхом індексації грошових доходів й ощадних вкладів. При цьому проводилася політика росту грошової емісії й витрат держбюджету, мінімального стримування інфляції.

На другому етапі відбувалося звільнення цін на більшу частину товарів і послуг у сполученні з подальшою широкою дерегуляцією внутрішнього ринку й лібералізацією імпорту при одночасному активному стримуванні зростання грошових доходів, скороченні емісії, здійсненні твердої бюджетної політики й анти-монопольних заходів.

Разом з тим залежно від конкретної ситуації й пріоритетності розв'язуваних проблем відповідні програми й реальні сценарії лібералізації цін у різних країнах Східної Європи мали свої особливості [7].

Державне регулювання цін в Україні здійснюється в умовах порівняно високого попиту на сільськогосподарську продукцію, продукти харчування та спаду виробництва. Наявна система цін не відшкодовує високих витрат на виробництво сільськогосподарської продукції.

На думку фахівців, модель ціноутворення в Україні повинна передбачати три різні рівні цін. Перший – гарантована або інтервенційна ціна. Гарантована ціна визначається для основних видів сільськогосподарської продукції і виступає гарантією відшкодування виробничих витрат і стабілізації структури виробництва. Це нижня цінова межа, яка включає середній рівень витрат та мінімальний рівень прибутку [18]. Другий – еквівалентна ціна, яка забезпечує середню норму прибутку основних галузей промисловості, пов'язаних з аграрною сферою. Третій – стимулюючі виробництво ціни. Вони перевищують світові і враховують інтереси споживачів щодо високої якості товарів, купівельну спроможність і психологічний аспект. Комплексний підхід передбачає механізм формування цін АПК, до якої належать: відпускні та договірні ціни на засоби виробництва; закупівельні та договірні ціни на сільськогосподарську продукцію; оптові та договірні ціни на продукцію переробної промисловості; роздрібні ціни на продовольство, що реалізується по різних каналах населенню [8]. З аналізу теоретичного аспекту ціноутворення можна констатувати, що найбільш регульованою сферою діяльності в Україні є харчова промисловість.

Ціни харчової промисловості регулюються державою таким чином – встановлюються граничні рівні рентабельності та торговельні націнки на дитяче харчування, хліб, борошно, передбачається регулювання цін на макаронні вироби, крупи, цукор, м'ясу та молочну продукцію, яйця, соняшникову олію; з метою підтримки вітчизняного виробника встановлюються мінімальні ціни на цукор та алкогольні напої.

Вільні ринкові ціни встановлюються самим підприємством на інші види продукції харчової промисловості. Ціни на пиво, кондитерські вироби, вина виноградні марочні, ірис, молоко згущене, коньяки не обмежуються рівнем рентабельності. З метою обмеження монополізму здійснюється декларування цін на м'ясопродукти, молочну продукцію, маргарин, сіль, цукор, олію. Отже, поширення масштабу державного регулювання цін обмежує дії підприємств харчової промисловості щодо ціноутворення і вносить значні обмеження до прогнозування цін [2].

Враховуючи, що підприємства харчової промисловості є сировинними та матеріаломісткими і кінцева ціна на виріб залежить від ціни сировини і матеріалів, особливістю ціноутворення є залежність підприємств харчової промисловості від постачальника сировини, яким найчастіше виступають підприємства агропромислового комплексу [2]. Загалом на підприємствах харчової промисловості вартість сировини становить 80 – 90% ціни виробу. У зв'язку з цим кінцева ціна на виріб залежить від ціни сировини і матеріалів, які виробляє агропромисловий комплекс. Постачальниками сировини для харчової промисловості виступають рослинництво та тваринництво.

Агропромисловий комплекс України виробляє майже всі ресурси, які необхідні для виробництва продуктів харчування підприємствам харчової промисловості за незначним винятком. Відсутню сировину підприємства харчової промисловості закупають на світовому ринку, орієнтуючись на світові ціни.

Відповідно до Закону України „Про державну підтримку сільського господарства України”, Методики визначення мінімальної та максимальної інтервенційної ціни об'єкта державного цінового регулювання, постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження переліку об'єктів державного цінового регулювання з визначенням періодів такого регулювання у 2012 – 2013 р.”, Наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України державою встановлено мінімальні та максимальні інтервенційні ціни на об'єкти державного цінового регулювання у 2012 / 2013 маркетинговому періоді [10;11;12].

Розглянемо методи регулювання цін на продукти харчової промисловості у Луганській області на прикладі товарів – муки та хліба:

Згідно зі своїми повноваженнями Луганською обласною адміністрацією встановлено державне регулювання торгової надбавки до оптової ціни виробника (митної вартості) при реалізації хліба та хлібобулочних виробів з борошна пшеничного I і II сорту, із суміші борошна пшеничного вищого, I, II сорту та житнього обдирного, а також хліба та хлібобулочних виробів для діабетиків у розмірі 8% – місто, 10% – село. До оптової ціни виробника (митної вартості) при реалізації хліба та хлібобулочних виробів з борошна пшеничного вищого сорту 10% – місто, 12% – село. Граничний розмір рентабельності – 5% до по-

вної собівартості хліба і хлібобулочних виробів з борошна пшеничного вищого сорту; з борошна пшеничного I і II сорту; із суміші борошна пшеничного вищого, I, II сорту та житнього обдирного, а також хліба і хлібобулочних виробів для діабетиків. Крім того, встановлено граничний рівень торгової надбавки до оптової ціни виробника (митної вартості) при реалізації борошна пшеничного та житнього обдирного (в тому числі 5% постачальницько-збутової надбавки). у розмірі 10% (місто), 15% (село). Граничний розмір рентабельності 5% до повної собівартості борошна пшеничного та житнього обдирного. Крім того, підлягають декларуванню Зміни оптово-відпускних цін на борошно пшеничне вищого, I і II сорту, борошно житнє обдирне [13; 14; 15; 16; 17].

Пропозиції: при встановленні ціни на борошно пшеничне для підприємств Луганської області граничний рівень рентабельності становить 5%, в той же час у підприємств немає можливості постійно підвищувати ціни, так як ринок реалізації зерна, борошна полягає від ціни хліба, яка в свою чергу має граничний рівень рентабельності 5% і не переглядається від одного року до трьох.

Пропонуємо рівень податку на землю для ціни борошна пшеничного 1 та 2 сортів не змінювати протягом 3 років.

Для цін хліба і хлібобулочних виробів з борошна (пшеничного вищого сорту; з борошна пшеничного I і II сорту; із суміші борошна пшеничного вищого, I, II сорту та житнього обдирного, а також хліба і хлібобулочних виробів для діабетиків) встановити „граничні витрати” на ціни сировини, енергоносії та заробітну плату в собівартості продукції для підприємств хлібопекарської промисловості, при цьому маркетинговий період встановити один рік. Таким чином, запропоновано доповнити методи регулювання цін на хліб та муку методом „змішаних витрат плюс прибуток”, що передбачає об'єднати метод „середні витрати плюс прибуток” з методом „граничних витрат.

Висновки. Узагальнюючи, слід визначити такі особливості ціноутворення на підприємствах харчової промисловості, які дійсно вагомо впливають на формування цін.

До них слід віднести: соціальний характер продукції галузі, масштаб державного контролю та регулювання, залежність цін на продукцію від цін на сировину, інтенсивність конкуренції на міжнародному та національному ринках.

При цьому слід звернути увагу на залежність цін від витрат на паливо, енергоносії, податків, світові котирування цін. Так, вартість енергоносіїв впливатиме на формування цін при виробництві хліба, макаронних виробів, круп. Від розміру податків (податок на землю) та світових котирувань цін залежать ціни на борошно, крупи та інше.

Таким чином, запропоновано доповнити методи регулювання цін на хліб та муку методом „змішаних

витрат плюс прибуток”, при якому ціни на хліб не будуть збитковими протягом року.

Література

1. **Ананьина М. Д.** Ценообразование: Учеб. пособие / М. Д. Ананьина, А. Ю. Казак, Н. Н. Филиппов; М-во образования Рос. Федерации, Урал. гос. экон. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во УрГЭУ, 1999. – 129 с. 2. **Бетехтіна Л. О.** Ціноутворення як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств хлібопекарської галузі / Л. О. Бетехтіна // Ефективна економіка 3. **Див.:** Лібералізація цін у Східній Європі: проблеми й перспективи // Питання економіки. 1992. № 4 – 6. С. 83. 4. **Закон України** Про ціни і ціноутворення. 21 червня 2012 року № 5007-VI Голос України від 02.08.2012 № 140, стор. 11 5. **Закону України** „Про державну підтримку сільського господарства України”; Верховна Рада України від 24.06.2004 № 1877-IV., Офіційний вісник України від 13.08.2004 р., № 30, том 1, с. 98 6. **Закон України** „Про місцеві державні адміністрації”; Верховна Рада України від 09.04.1999 № 586-XIV Голос України від 12.05.1999, с. 2. 7. **Інформаційно-аналітичний бюлетень.** Державної інспекції з контролю за цінами випуск № 2-2004 р. В полі зору – ціни. – с. 14 – 16. 8. **Наказ Міністерства** аграрної політики та продовольства України від 14.03.2012 р №125 Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства № 186 від 11.04.2012 р. 9. **Постанова Кабінету Міністрів України** від 11 лютого 2010 року № 159 „Методика визначення мінімальної та максимальної інтервенційної ціни об’єкта державного цінового регулювання” 10. **Постанова Кабінету Міністрів України** від 05 березня 2012 року № 180 „Про затвердження переліку об’єктів державного цінового регулювання з визначенням періодів такого регулювання у 2012 – 2013 р.”. 11. **Постанова Кабінету Міністрів України** від 25.12.96 № 1548 (зі змінами та доповненнями) та від 17.10.07 № 1222. 12. **Розпорядження** голови Луганської обласної адміністрації № 1411 від 08.11.07 із змінами внесеними розпорядженням № 1469 від 21.11.07 та № 1608 від 25.11.08 р. 13. **Савчук В. П.** Фінансовий менеджмент / В. П. Савчук. – К.: Издательський дом „Максимум”, 2005. – с. 134 – 135. 14. **Ткаченко В. Г.,** Ценообразование в АПК на переходом этапе к рынку / В. Г. Ткаченко, В. И. Богачев. – Луганск 2001, с. 43 15. **Ткаченко Н. М.** Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: А.С.К. / Н. М. Ткаченко. – 2004 – с. 551 – 552. 16. **Чорна Л. О.** Управління ціноутворенням в каналах реалізації продукції підприємств харчової промисловості : монографія / Л. О. Чорна. – К. : РВЦ НУХТ, 2006. – 239 с. 17. **Шпичак О. М.** Ціноутворення в умовах формування ринкових відносин в АПК – К.: ІАЕ, 2002. – 499 с.

Федорова С. В. Удосконалення діючих ме-

тодів ціноутворення на підприємствах харчової промисловості регіону

Розглянуто основні напрямки цінової політики, які спрямовані на забезпечення: розвитку національної економіки та підприємницької діяльності; протидії зловживанню монопольним (домінуючим) становищем у сфері ціноутворення, розширення сфери застосування вільних цін; збалансованості ринку товарів та підвищення їх якості; соціальних гарантій населенню у разі зростання цін і т.д. Проаналізовано діючі методи державного регулювання цін у харчовій промисловості регіону і представлені пропозиції стосовно особливостей ціноутворення на підприємствах харчової промисловості.

Ключові слова: Держава, ціни, ціноутворення, методи регулювання, витрати, декларування, переробна промисловість, хліб.

Федорова С. В. Усовершенствование действующих методов ценообразования на предприятиях пищевой промышленности региона

Рассмотрены основные направления ценовой политики, которые направлены на обеспечение: развития национальной экономики и предпринимательской деятельности; противодействия злоупотреблению монопольным (доминирующим) положением в сфере ценообразования, расширение сферы применения свободных цен; сбалансированности рынка товаров и повышения их качества; социальных гарантий населению в случае роста цен и т.д. Проанализированы действующие методы государственного регулирования цен в пищевой промышленности региона и представлены предложения относительно особенностей ценообразования на предприятиях пищевой промышленности.

Ключевые слова: Государство, цены, ценообразование, методы регулирования, расходы, декларирование, перерабатывающая промышленность, хлеб.

Fedorova S. V. Improvement of Operating Methods of Pricing on Enterprises of Food Retail Industry of Region

Basic directions of price policy, which are directed on providing, are considered: development of national economy and entrepreneurial activity; counteraction monopolistic (dominant) abuse position in the field of pricing, expansion of purview free prices; to balanced of market of commodities and increase of their quality; social guarantees to the population in the case of growth of prices et cetera The operating methods of government control of prices are analysed in food retail industry of region and presented suggestion in relation to the features of pricing on the enterprises of food retail industry.

Key words: State, prices, pricing, regulation, costs, declaration, manufacturing, bread.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2013

Прийнято до друку 20.02.2013